

Povinnost států vyšetřovat zásah do práva na život

Jana Peterová*

Abstrakt: Článek se věnuje povinnosti států vyšetřovat porušení práva na život zakotveného v článku 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále také „Pakt“) a článku 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (dále také „Úmluva“). Úprava práva na život zakotvená v článku 6 Paktu i v článku 2 Úmluvy obsahuje dva prvky, hmotněprávní a procesní. Hmotněprávní prvek zahrnuje obecnou povinnost států chránit zákonem právo na život a vyslovuje zákaz záměrného zbavení života. Procesní stránka práva na život se odráží v široce pojatých povinnostech států zajistit ochranu práva na život všech osob nacházejících se na území státu či pod jeho jurisdikcí. V preventivní rovině jsou státy povinny zajistit existenci vnitrostátní právní úpravy, která bude chránit právo na život. Státy mají povinnost učinit opatření k prevenci svévolného zbavení života ze strany veškerých jeho bezpečnostních složek. Aby státy dostály závazkům chránit právo na život osob pod jejich jurisdikcí a realizovat právo na spravedlivý proces, jsou povinny vyšetřovat potenciální případy svévolného či úmyslného zbavení života, stíhat jejich pachatele a poškozeným poskytnout satisfakci.

Klíčová slova: mezinárodní právo, právo lidských práv, právo na život, právo na spravedlivý proces, účinné vyšetřování

Úvodem

Příspěvek zkoumá povinnost států vyšetřovat porušení práva na život zakotveného v článku 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále také „Pakt“) a článku 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (dále také „Úmluva“).¹

Právo na život obsažené v článku 6 Paktu i v článku 2 Úmluvy obsahuje dva prvky, hmotněprávní a procesní. Hmotněprávní prvek zahrnuje obecnou povinnost států chránit zákonem právo na život a vyslovuje zákaz záměrného zbavení života. Procesněprávní prvek se týká povinnosti států provést účinné vyšetřování údajných porušení hmotné části práva na život. Procesní prvek úzce souvisí s právem na spravedlivý proces a státům zakládá specifické povinnosti. Je tomu tak proto, že právo na spravedlivý proces slouží jako procesní prostředek k ochraně ostatních lidských práv, včetně práva na život. Zhodnocení dopadů zbavení života na procesní stránku závazků států plynoucích z článku 6 Paktu a článku 2 Úmluvy proto tvoří nezbytnou součást celkového obrazu posouzení zásahu do práva na život z hlediska mezinárodního práva.

V článku je analyzován obsah pojmu práva na spravedlivý proces v obecné rovině a následně je věnována pozornost procesním aspektům zásahů do práva na život upraveného v článku 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických a v článku 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv.

* Mgr. Jana Peterová, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: jennykuba@seznam.cz.

¹ Příspěvek tematicky navazuje na článek PETEROVÁ, Jana. Cílené likvidace v kontextu materiální stránky práva na život. *Právník*. 2025, roč. 164, č. 7, s. 628–648; který byl věnován posouzení legality cílených likvidací z hlediska materiální stránky práva na život a přípustnost zásahu do práva na život zkoumá prizmatem procesní stránky práva na život obsažené v článku 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, článku 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a v rozhodovací praxi příslušných kontrolních orgánů.

V rámci české nauky byla publikována řada děl, která s dílčími aspekty problematiky povinnosti států vyšetřovat porušení práva na život souvisí.² Ze zahraničních autorů se povinnosti států vyšetřovat zásah do práva na život věnují například M. Janis, R. Kay a A. Bradley,³ kteří analyzují povinnosti států v oblasti vyšetřování zásahů do práva na život zejména v kontextu Evropské úmluvy o ochraně lidských práv. Tématu efektivního vyšetřování porušení práva na život v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva se rovněž věnuje A. Mowbray,⁴ K. Watkin⁵ se zaměřuje na problematiku ochrany práva na život v kontextu ozbrojených konfliktů a vojenských operací. Procesní povinnosti států při vyšetřování zásahu do práva na život analyzují rovněž J. Chevalier-Watts⁶ a D. Martinov.⁷ S. Joseph⁸ se věnuje povinnosti států vyplývající z Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, zejména v souvislosti s právem na účinné vyšetřování a právní ochranu.

1. Povinnost států vyšetřovat zásah do práva na život plynoucí z Mezinárodního paktu o občanských a politických právech

Mezinárodní Pakt o občanských a politických právech zakotvuje ochranu práva na život v článku 6.⁹

Záruky obsažené v článku 6 Paktu se překrývají a vzájemně ovlivňují s jinými ustanoveními Paktu. Některé formy chování tak mohou současně porušovat jak článek 6 Paktu, tak jiné jeho ustanovení.¹⁰ Dle Výboru pro lidská práva je realizace práva na život úzce

² ŠTURMA, Pavel – FAIX, Martin. *Lidskoprávní dimenze mezinárodního práva. Studie z lidských práv*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2014; *European Court of Human Rights in action*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2021; BÍLKOVÁ, Veronika. *Odpovědnost za ochranu. Nová naděje nebo staré pokrytectví?*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010; BÍLKOVÁ, Veronika. *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*. Beroun: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2007; ČEPELKA, Čestmír – ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 2008; HÝBNEROVÁ, Stanislava. *Evropská ochrana lidských práv. Základní dokumenty*. Praha: Karolinum, 1992; SCHEU, Harald Christian. *Právní aspekty boje proti terorismu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2005; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010; ŠTURMA, Pavel – NOVÁKOVÁ, Jana a kol. *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2003.

³ JANIS, Mark W. – KAY, Richard S. – BRADLEY, Anthony W. *European Human Rights Law: Texts and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

⁴ MOWBRAY, Alastair. The Creativity of the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*. 2005, Vol. 5, No. 1, s. 57–79.

⁵ WATKIN, Kenneth. Use of force during occupation: law enforcement and conduct of hostilities. *International Review of the Red Cross*. 2012, Vol. 94, No. 885, s. 267–315.

⁶ CHEVALIER-WATTS, Juliet. Effective Investigations under Article 2 of the European Convention on Human Rights: Securing the Right to Life or an Onerous Burden on a State? *European Journal of International Law*. 2010, Vol. 21, No. 3, s. 705. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/ejil/chq045>.

⁷ MARTINOV, Darija. The Chechnya cases as an illustration of the way the European court interpreted the procedural obligation under article 2 of the European convention on human rights. *SCIENCE International Journal*. 2024, Vol. 3, No. 1, s. 163–166.

⁸ JOSEPH, Sarah. Extending the right to life under the International Covenant on Civil and Political Rights: General Comment 36. *Human Rights Law Review*. 2019, Vol. 19, No. 2, s. 347–368.

⁹ V ČR publikován jako vyhláška č. 120/1976 Sb., mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, 1976; článek 6 odst. 1 stanoví: „Každá lidská bytost má právo na život. Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo nebude svévolně zbaven života.“ Odstavce dva až šest Paktu upravují specifická ustanovení týkající se trestu smrti.

¹⁰ UNHRC, General Comment No. 32, 2019, § 52.

spjata s aplikací práva na spravedlivý proces a odráží se v široce pojaté povinnosti států zakotvené v článku 2 odst. 1 Paktu zajistit ochranu práva na život všech osob nacházejících se na území státu či pod jeho jurisdikcí.

V souladu s článkem 2 odst. 1 Paktu má smluvní stát povinnost respektovat a zajistit právo na život všech osob, které se nacházejí na jeho území a rovněž všech osob podléhajících jeho jurisdikci z jiného než teritoriálního titulu.

Na univerzální rovině je právo na spravedlivý proces zakotveno v člancích 14 a 15 Paktu. Právo na spravedlivý proces je zastřešujícím pojmem, který obsahuje řadu dílčích práv.

Struktura článku 14 Paktu je rozvětvená a reflektuje tak skutečnost, že právo na spravedlivý proces je svazkem jednotlivých dílčích práv. Realizace práva na spravedlivý proces vyžaduje, aby smluvní státy mezi těmito jednotlivými aspekty práva na spravedlivý proces jasně rozlišovaly a zajistily jejich naplnění ve vnitrostátní legislativě i praxi.

Právo na spravedlivý proces obsahuje obecnou záruku rovnosti před soudy a tribunály, která platí bez ohledu na povahu řízení před těmito orgány a konkretizuje minimální požadavky, které právo jednotlivce na rovnost před soudy musí zahrnovat. Je tak vyjádřeno právo každého, aby byl spravedlivě a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem, který rozhoduje buď o jeho právech a povinnostech, nebo o jakémkoli trestním obvinění vzneseném proti němu. Součástí práva na spravedlivý proces jsou rovněž právo na přístup k soudu a požadavky nezávislosti, nestrannosti a veřejnosti, které se vztahují na případy projednávané v rámci trestního i civilního řízení.¹¹

Spravedlivý proces zahrnuje i procesní a hmotněprávní záruky pro osoby obviněné z trestného činu. Mezi procesní záruky se řadí presumce neviny, právo být promptně a efektivně informován o povaze a důvodu obvinění, právo na poučení o procesních právech a právo na právní pomoc, které zahrnuje nárok na časově a věcně efektivní obhajobu včetně možnosti spojit se s obhájcem dle vlastní volby. Mezi další procesní záruky článek 14 Paktu zařazuje právo být vyslechnut a souzen bez zbytečného odkladu, nárok na pomoc tlumočníka, právo na provedení výslechu navržených svědků, právo nebýt nucen svědčit proti sobě či přiznat vinu a právo na přezkum vyšším soudem v případě prokázání viny před prvoinstančním orgánem.

Hmotněprávní záruky jsou obsaženy v odstavcích 6 a 7 článku 14 Paktu a zajišťují právo na náhradu škody v případech justičního omylu v trestních věcech, aplikaci zásady *ne bis in idem* a právo být potrestán pouze za čin, který byl trestný podle zákona v době, kdy byl čin spáchán. Výjimku představuje retroaktivita nového zákona, jestliže je pro pachatele příznivější.

Článek 14 Paktu není obsažen v seznamu nederogovatelných práv ve smyslu článku 4 odstavce 2 Paktu. Výbor pro lidská práva však vyjádřil názor, že požadavky na spravedlivý proces musí být respektovány i během výjimečného stavu.¹² Rozhodovací praxe Výboru pro lidská práva konstantně potvrzuje závěr, že je-li aplikace práva na spravedlivý proces spojena s právem, jehož derogace je vyloučena, například s právem na život upraveným v článku 6 Paktu, je článek 14 Paktu nezrušitelný jako celek.¹³ V případech soudních řízení

¹¹ UNHRC, *Pertere v. Austria*, 2001, § 9.2.

¹² UNHRC, General Comment No. 32, 2019, § 14.

¹³ UNHRC, *Shakurova v. Tajikistan*, 2000, § 8; UNHRC, *Ruzmetov v. Uzbekistan*, 2000, § 7; UNHRC, *Chan v. Guyana*, 2003, § 5.4.

vedoucích k uložení trestu smrti je zvláště důležité svědomité dodržování záruk spravedlivého procesu. Uložení trestu smrti po skončení soudního procesu, ve kterém nebyla dodržena ustanovení článku 14 Paktu, představuje porušení práva na život. Rovněž odchýlení se od základních principů spravedlivého procesu, včetně presumpce neviny, je vždy zakázáno.

Povinnost států vyšetřovat údajná porušení práva na život vyplývá ze samotné formulace textu Paktu, zejména z článků 6, 2 a 14 Paktu upravujících právo na život, právo na spravedlivý proces a obecnou povinnost států respektovat a zajistit práva obsažená v Paktu všem jednotlivcům podléhajícím jejich jurisdikci. Závazek států účinně vyšetřovat zásah do práva na život je dále rozvíjen a konkretizován v rozhodovací praxi Výboru pro lidská práva.

V případě *Burdyko v. Belarus*¹⁴ Výbor projednával porušení práva na život v souvislosti s porušením práva na spravedlivý proces. Stěžovatel, běloruský státní občan, byl zatčen, obviněn z vraždy tří osob, únosu, krádeže a žhářství a umístěn do vazby. V prvoinstančním i odvolacím soudním řízení byl stěžovatel shledán vinným a odsouzen k trestu smrti, který byl v průběhu řízení před Výborem pro lidská práva, navzdory požadavku Výboru o jeho suspenzi, vykonán.

Právní zástupce stěžovatele tvrdil, že zatčení a vazba stěžovatele byly svévolné. Stěžovateli byla odepřena jeho procesní práva, jak při policejním vyšetřování, tak v průběhu soudního řízení. Nebyla řádně přezkoumána oprávněnost stěžovatelovy vazby, během vyšetřování byly téměř všechny úkony provedeny bez přítomnosti právního zástupce stěžovatele. Ve vazbě byl stěžovatel podroben mučení a špatnému zacházení s cílem donutit ho k přiznání se ke spáchání závažných zločinů. V následném soudním řízení před oběma soudními instancemi soud nebral v úvahu několik rozporů ve výpovědích stěžovatele na policii a nepřihlédl k důkazům svědčícím o tom, že byl stěžovatel mučen, aby byl donucen přiznat svou vinu. Stěžovatel byl na základě vynucených přiznání shledán vinným ze závažných zločinů a odsouzen k trestu smrti, který byl vykonán.¹⁵

Výbor pro lidská práva došel k závěru, že: „ze strany státu byl porušen článek 14 Paktu, zejména ve světle nevyvrácených tvrzení stěžovatele a jeho právního zástupce o stěžovatelově mučení a špatném zacházení s cílem donutit jej k přiznání viny a neumožnění účinného přístupu k právní pomoci během pětiměsíční vyšetřovací vazby. Rozsudek smrti a následná poprava stěžovatele nesplňovaly požadavky článku 14 Paktu a v důsledku toho bylo rovněž porušeno stěžovatelovo právo na život podle článku 6 Paktu.“¹⁶ Bělorusku byla uložena povinnost učinit efektivní nápravu, včetně nestranného, účinného a důkladného vyšetřování, stíhání a potrestání odpovědných osob a odškodnění stěžovatelovy rodiny.¹⁷

Výbor pro lidská práva shledal, že: „státy jsou povinny přijmout přiměřená preventivní opatření k ochraně jednotlivců před rozumně předvídatelnými hrozbami pro právo na život ze strany jednotlivců i skupin organizovaného zločinu, včetně ozbrojených nebo teroristických skupin. Státy jsou rovněž povinny přijímat přiměřená ochranná opatření k předcházení, vyšetřování, trestání a nápravě svévolného zbavení života soukromými subjekty.“¹⁸

¹⁴ UNHRC, *Burdyko v. Belarus*, 2010, § 8.6.

¹⁵ Ibidem, § 3.

¹⁶ Ibidem, § 9.6.

¹⁷ Ibidem, § 10.

¹⁸ UNHRC, General Comment No. 32, 2019, § 21–22.

V případě *Peiris et al. v. Sri Lanka*¹⁹ byla projednávána vražda manžela stěžovatelky, které předcházelo vydírání ze strany policie. Stěžovatelce a jejímu manželovi bylo dlouhodobě opakovaně vyhrožováno policií, včetně výhrůžek smrtí, s cílem donutit je, aby stáhli stížnosti, které proti policistům dříve podali. Tři měsíce po poslední slovní výhrůžce byl manžel stěžovatelky zastřelen maskovanými muži. Stěžovatelka a její manžel opakovaně žádali o ochranu, ale úřady nepodnikly žádné kroky. Za těchto okolností a s přihlédnutím k nedostatečné spolupráci smluvního státu dospěl Výbor pro lidská práva k závěru, že smrt manžela stěžovatelky je přičitatelná státu a Srí Lanka je odpovědná za svévolné zblavení života manžela stěžovatelky v rozporu s článkem 6 Paktu.

Výbor pro lidská práva v této souvislosti připomněl, že pozitivní povinnost státu přijmout opatření k ochraně práva na život vyplývá jak z obecné povinnosti zajistit práva uznaná Paktem formulované v článku 2 odst. 1 ve spojení s článkem 6 Paktu, tak i ze zvláštní povinnosti chránit právo na život zákonem, která je vyjádřena ve druhé větě článku 6 Paktu. Smluvní státy jsou povinny v reakci na předvídatelná ohrožení života pocházející od státních či kvazistátních orgánů a od soukromých subjektů, jejichž chování nelze přičítat státu, přijmout přiměřená pozitivní opatření, která na ně nevalí nepřiměřenou zátěž.²⁰

Povinnost právo na život chránit zákonem rovněž vyžaduje, aby smluvní strany zajistily existenci a řádný chod správních a státních orgánů, jejichž prostřednictvím je vykonávána veřejná moc, včetně zřízení zákonných institucí a postupů pro předcházení zblavení života, vyšetřování a stíhání potenciálních případů nezákonného zblavení života, ukládání trestů a poskytování plného odškodnění obětem a jejich rodinám.²¹

Důležitým prvkem ochrany, kterou Pakt poskytuje právu na život, je povinnost smluvních států potenciálně nezákonná zblavení života vyšetřovat a stíhat pachatele takových incidentů. Povinnost vyšetřovat vzniká i za okolností, kdy riziko zblavení života nebylo materializováno. Tato povinnost je implicitně obsažena v povinnosti chránit a zajišťovat práva uznaná v Paktu vyjádřené v článku 2 odst. 1 ve spojení s článkem 6 odst. 1 Paktu.

Vyšetřování a stíhání potenciálně nezákonného zblavení života musí být prováděno v souladu s příslušnými mezinárodními standardy a musí být zaměřeno na zajištění toho, aby odpovědné osoby byly postaveny před soud.²²

Ztráta na životě, ke které došlo za nepřírodných okolností, zakládá domněnku svévolného zblavení života státními orgány, kterou lze vyvrátit pouze na základě řádného vyšetřování, které prokáže, že stát dodržuje své závazky podle článku 6 Paktu.²³

Případ *Eshonov v. Uzbekistan*²⁴ se týkal smrti syna (uzbeckého státního příslušníka) stěžovatele, který zemřel ve vazbě. Stěžovatel tvrdil, že se Uzbekistán dopustil porušení článku 2 a článku 7 Paktu a rovněž článku 6, odstavce 1 samostatně i ve spojení s článkem 2 Paktu.

Stěžovatelův syn byl zatčen a umístěn do vazby. Stěžovatel uvedl, že jeho syn byl před zatčením v dobrém zdravotním stavu a netrpěl žádnou chronickou nemocí. Devět dní po zatčení stěžovatelův syn zemřel v nemocnici Kashkadarya Regional Medical Center.

¹⁹ UNHRC, *Peiris et al. v. Sri Lanka*, 2009, § 7.2.

²⁰ UNHRC, General Comment No. 32, 2019, § 21.

²¹ Ibidem, § 19.

²² Ibidem, § 29.

²³ Ibidem, § 21.

²⁴ UNHRC, *Eshonov v. Uzbekistan*, 2003.

Stěžovatel tvrdil, že na těle jeho syna byly viditelné známky použití násilí a smrt jeho syna byla důsledkem mučení, kterému byl vystaven v průběhu výslechů. Nedostatečné vyšetřování smrti syna stěžovatel označil za pokus utajit závažné trestné činy spáchané státními orgány.

Oficiální vyšetřování vedená státním zastupitelstvím potřikrát dospěla k závěru, že neexistují důvody k zahájení trestního stíhání v souvislosti se smrtí syna stěžovatele, a to pro nedostatek důkazů, že byl jakoukoli osobou spáchán trestný čin. Uzbekistán tvrdil, že stěžovatelův syn utrpěl prudké zvýšení krevního tlaku a musel být hospitalizován. Podle soudního lékařského posudku byla smrt stěžovatelova syna způsobena hypertenzí, která měla za následek abnormální cerebrální krevní oběh a krvácení do mozku. Nebyly zjištěny žádné známky tělesného zranění. Zranění na těle zemřelého včetně zlomenin sedmi žeber byla výsledkem život zachraňující srdeční masáže a nesouvisela s jeho smrtí.

Výbor pro lidská práva připomněl, že: „*státy jsou odpovědné za bezpečnost jakékoli osoby ve vazbě, a pokud je osoba ve vazbě zraněna, je povinností smluvní strany předložit důkazy vyvracející tvrzení, že ke zranění či smrti osoby ve vazbě došlo v důsledku jednání či opomenutí státních orgánů. Nadto, jakmile byla podána stížnost na špatné zacházení v rozporu s článkem 7 Paktu byl stát povinen stížnost neprodleně a nestranně prošetřit. Pokud by vyšetřování odhalilo porušení určitých práv Paktu, stát musí zajistit, aby osoby odpovědné za tato porušení byly postaveny před soud. Výbor dospěl k závěru, že vyšetřování podezřelých okolností smrti syna stěžovatele ve vazbě bylo nedostatečné a ze strany Uzbekistánu došlo k porušení článku 6 odst. 1 a článku 7 ve spojení s článkem 2 Paktu.*“²⁵

Výbor pro lidská práva rovněž posuzoval případy, kdy k úmrtí došlo v kontextu mezinárodního ozbrojeného konfliktu. Státy, které jsou smluvní stranou Paktu, mají povinnost vyšetřit obvinění z porušení článku 6, kdykoli se jeví, že státní orgány použily potenciálně smrtící sílu mimo bezprostřední kontext ozbrojeného konfliktu, například když byli civilisté nalezeni mrtví za okolností naznačujících možné porušení práva na život státními orgány.

V případě *Amirov v. Russian Federation*²⁶ Výbor projednával porušení článků 6, 7 a 2 Paktu v souvislosti se smrtí stěžovatelovy manželky, ke které došlo za okolností nasvědčujících ingerenci příslušníků ruských bezpečnostních složek.²⁷

Stěžovatel a jeho manželka, oba čečenského původu, žili v Grozném až do roku 1999, kdy začala druhá vojenská operace Ruské federace v Čečenské republice. Krátce po začátku vojenské operace se stěžovatel s jeho rodinou z bezpečnostních důvodů přestěhoval do vesnice Zakan-Yurt. V polovině listopadu 1999 se stěžovatel vrátil do Grozného, aby vyzvedl rodinné věci. Po návratu do Zakan-Yurtu stěžovatel nenašel svou rodinu a nebyl schopen určit místo jejich pobytu. Později stěžovatel zjistil místo pobytu jeho dětí, ale nikoli manželky. Tělo stěžovatelovy manželky bylo nalezeno 7. května 2000 ve sklepě skladu v Grozném. Podle svědectví jednoho z obyvatel, kteří tělo objevili, se tělo začalo rozkládat a suterén vypadal, jako by v něm došlo k výbuchu.

Stěžovatel tvrdil, že smrt jeho manželky byla násilná a došlo k ní v důsledku jednání příslušníků ruských ozbrojených složek. Stěžovatel uváděl, že smrt jeho manželky nastala

²⁵ Ibidem, § 9.10–9.12.

²⁶ UNHRC, *Amirov v. Russian Federation*, 2006.

²⁷ K případu *Amirov v. Russian Federation* například zde: RODLEY, Nigel S. Integrity of the Person. In: *International Human Rights Law*. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 229.

ve stejnou dobu a na stejném místě, kde probíhala druhá vojenská operace v Čečenské republice vedená ruskými federálními silami, a odkazoval na prohlášení Ministerstva pro mimořádné situace (Ministry of Emergency Situations), že stěžovatelova manželka zemřela na střelné poranění hrudníku, přičemž stejná příčina úmrtí byla uvedena i v jejím úmrtním listu.²⁸

Vyšetřování smrti stěžovatelovy manželky bylo opakovaně přerušováno z důvodu nezjištění pachatele a nebylo dokončeno. Stát tvrdil, že námitka stěžovatele vůči nedostatkům ve vyšetřování je v rozporu se skutečností a spisovými materiály. Ruská federace poskytla podrobné informace o snaze úřadů o ohledání místa činu v den nálezu těla a konstatovala, že kvůli rozkladu těla nebylo možné určit věk oběti a dobu její smrti. Státními orgány nebyly zjištěny žádné známky násilné smrti, přičemž nebyly pořízeny fotografie místa činu.²⁹

Výbor připomněl, že: „*důkazní břemeno nemůže spočívat pouze na stěžovateli, zejména s ohledem na to, že stěžovatel a stát nemají vždy stejný přístup k důkazním materiálům.*“³⁰

Výbor dále upozornil na povinnost státu uvedenou v článku 2 odst. 3 písm. a) Paktu, která státu ukládá poskytnout stěžovateli účinný prostředek ochrany práv, mimo jiné, formou nestranného vyšetřování okolností smrti jeho manželky, stíháním odpovědných osob a přiměřeným odškodněním.³¹ Výbor pro lidská práva byl toho názoru, že ze strany Ruské federace došlo k porušení článků 6, 7 a 2 Paktu.³²

Povinnost poskytnout účinné odškodnění obětím porušování lidských práv je vyjádřena v čl. 2 odst. 3 Paktu ve spojení s čl. 6 odst. 1 Paktu.

V případě *Pestaño and Pestaño v. Philippines*³³ bylo projednáváno úmrtí syna stěžovatelů, ke kterému došlo za podezřelých okolností na palubě lodi filipínského námořnictva. Syn stěžovatelů, příslušník filipínského námořnictva, objevil nelegální náklad umístěný na jedné z lodí námořnictva a angažoval se v prošetření této věci. Následně bylo stěžovatelům oznámeno, že jejich syn spáchal sebevraždu.

Stěžovatelé tvrdili, že po potyčce se svým nadřízeným byl syn zabit, aby mu bylo zabráněno prozradit kriminální aktivity odehrávající se na palubě lodi. Stěžovatelé označili hlavního bezpečnostního důstojníka za nejpravděpodobnějšího pachatele zločinu a tvrdili, že námořnictvo, coby státní orgán, spáchalo vraždu jejich syna a následně se snažilo zakrýt tento zločin a ochránit pachatele.

Stát nejprve zastával postoj, že oběť spáchala sebevraždu, později bylo zahájeno vyšetřování, neboť smrt syna stěžovatele byla označena za násilnou. Vyšetřování vedlo k závěru, že oběť byla zastřelena na palubě lodi BRP Bacolod City, s tím, že se jedná o běžný kriminální čin bez účasti státních činitelů. V době projednávání případu před Výborem pro lidská práva vyšetřování okolností smrti syna stěžovatelů ještě probíhalo, a to již patnáctým rokem.³⁴

Výbor uvedl, že pouhé prohlášení Filipín, že nedošlo k žádné přímé účasti státu na porušení práva na život, nesplňuje pozitivní povinnost státu provést promptní, nezávislé

²⁸ UNHRC, *Amirov v. Russian Federation*, 2006, § 2.17, § 3.3.

²⁹ Ibidem, § 4.2.

³⁰ Ibidem, § 11.2.

³¹ Ibidem, § 13.

³² Ibidem, § 11.5, § 12.

³³ UNHRC, *Pestaño and Pestaño v. Philippines*, 2007.

³⁴ UNHRC, *Pestaño and Pestaño v. Philippines*, 2007, § 4.2.

vyšetřování smrti syna stěžovatelů na palubě lodi námořnictva, včetně důkladného pro-
věření možné participace příslušníků námořnictva na jeho úmrtí. Výbor připomněl, že:
*„státní úřady mají povinnost vyšetřit všechna obvinění z porušení Paktu vznesená proti
státu a jeho orgánům. Pokud osoba zemře za okolností, které by mohly zahrnovat porušení
práva na život, je stát povinen provést vyšetřování a zajistit, aby pachatelé byli stíháni a po-
trestáni.“*³⁵ Výbor pro lidská práva dospěl k závěru, že smrt syna stěžovatelů je přímo při-
čitatelná státu, stát neprokázal, že bylo zahájeno vyšetřování s konečným cílem zajistit
účinné stíhání a potrestání pachatelů,³⁶ a ze stravy Filipín proto došlo k porušení článku 6
ve spojení s článkem 2 odst. 3 Paktu.³⁷

Podle článku 2 odst. 3 písm. a) Paktu je stát povinen poskytnout stěžovatelům účinný
prostředek nápravy zejména ve formě nestranného, účinného a včasného vyšetření okol-
ností smrti jejich syna, stíhání pachatelů a přiměřeného odškodnění. Opatření vedoucí
k faktické nebo *de iure* beztrestnosti potenciálních pachatelů úmyslného zabití jsou ne-
slučitelná s povinností státu respektovat a zajišťovat právo na život a poskytovat obětem
účinný prostředek nápravy. Státy jsou také vázány povinností podniknout nezbytné kroky
k ochraně svědků, obětí a jejich příbuzných a osob provádějících vyšetřování před hroz-
bami, útoky a jakýmkoli odvetnými činy.³⁸

1.1 Shrnutí

Záruky obsažené v článku 6 Paktu se překrývají a vzájemně ovlivňují s jinými ustanove-
ními Paktu. Některá jednání či opomenutí tak mohou současně porušovat jak článek 6
Paktu, tak jiná jeho ustanovení.³⁹ Výbor pro lidská práva ve svých obecných komentářích
k jednotlivým článkům Paktu právo na spravedlivý proces vykládá poměrně široce. Role
práva na spravedlivý proces coby prerekvizity k zajištění realizace jiných práv zakotve-
ných v Paktu je patrná ve výkladu Výboru pro lidská práva obsaženém v obecném kome-
ntáři č. 36 k článku 6 Paktu. Povinnost státu chránit právo na život je nutno aplikovat v ro-
vině preventivní, při realizaci samotné operace, v jejímž průběhu může dojít k zásahu do
práva na život, a rovněž poté, co k použití potenciálně smrtící síly došlo.

V preventivní rovině jsou státy povinny zajistit existenci vnitrostátní právní úpravy,
která bude chránit právo na život proti zbavení života způsobenému jak ze strany stát-
ních orgánů a orgánů jim asimilovaných, tak osob, jejichž chování není státu přiřítel-
né, včetně jednání jiných států či organizací působících na území států nebo pod jejich
jurisdikcí, pokud se jedná o hrozby, které lze „rozumně předvídat“.⁴⁰

Právě kritérium „rozumné předvídatelnosti“ hrozby je jedním z klíčových prvků pro
stanovení odpovědnosti státu z hlediska porušení článku 6 a článku 14 Paktu v souvislosti
s povinností státu zajistit ochranu práva na život. Aplikace tohoto kritéria přichází v úva-
hu v situaci, kdy jsou naplněny ostatní požadavky pro vznik odpovědnosti státu, zejména
aspekt kontroly ze strany státu.

³⁵ Ibidem, § 7.3.

³⁶ Ibidem, § 7.5.

³⁷ Ibidem, § 7.6.

³⁸ Ibidem, § 8.

³⁹ UNHRC, General Comment No. 32, 2019, § 52.

⁴⁰ Ibidem, § 20–21.

Jde-li o státní orgány či orgány jim asimilované, je možnost předvídat hrozbu porušení práva na život a práva na spravedlivý proces z jejich strany vysoká a konsekventně jsou kladeny i značné nároky na povinnost státu učinit opatření k zabránění porušení těchto práv. Naopak čím je pravděpodobnost předvídatelnosti hrozby ohrožení života nižší, tím menší požadavky jsou kladeny na povinnost státu zabránit porušení práva na život.

Posouzení kritéria „rozumné předvídatelnosti“ je velmi individuální a je nutno k němu přistupovat s ohledem na konkrétní situaci, ve které se daný stát nachází. Jinou míru odpovědnosti za předcházení porušení práva na život bude mít stát, kde je riziko ozbrojeného, například teroristického, útoku na obyvatelstvo vysoké, neboť k těmto útokům pravidelně dochází. Jiná bude odpovědnost státu za předcházení porušení práva na život v případě, že na jeho území k teroristickým útokům zpravidla nedochází a ozbrojený útok s cílem zabít a zastrážit civilní obyvatelstvo je zřídka se vyskytující hrozbou.

Státy mají povinnost učinit opatření k prevenci svévolného zbavení života ze strany veškerých jeho bezpečnostních složek. Státy tak nesou povinnost stanovit jasná pravidla pro činnost příslušníků bezpečnostních sborů. K minimalizaci ztrát na životech jsou státy rovněž povinny zajistit trénink bezpečnostních sborů v technikách, které umožňují efektivní zákrok při minimalizaci kolaterálních škod. K povinnosti států minimalizovat újmu na životě patří i vybavení bezpečnostních sborů efektivními bojovými prostředky, které umožní minimalizovat použití smrtící síly.

Konkrétní akce musí být pečlivě naplánována a vedena tak, aby ohrožení života osob pod jurisdikcí státu bylo minimalizováno. Dalším aspektem povinnosti států chránit právo na život je povinné hlášení postupu ozbrojených složek v průběhu akce samotné, umožňující-li to okolnosti operace.

Státy jsou povinny po skončení akce požadovat hlášení o jejím průběhu za účelem zajištění důkazního materiálu pro vyšetřování postupu operace. Aby státy dostály závazkům chránit právo na život osob pod jejich jurisdikcí a realizovat právo na spravedlivý proces, jsou povinny vyšetřovat, jak probíhal proces operace, a stíhat potenciální případy svévolného zbavení života. Samotný způsob vyšetřování odráží prvky práva na spravedlivý proces, neboť musí být nezávislé, nestranné, promptní, důkladné, efektivní, transparentní a důvěryhodné. Státy jsou povinny pohnat odpovědné osoby ke spravedlnosti, včetně možné odpovědnosti nadřízených za činy jim podřízených osob. Státy jsou rovněž vázány povinností učinit potřebná opatření, aby se podobné ztráty na životě neopakovaly v budoucnosti.⁴¹

Zbavení života, ke kterému dojde v důsledku jednání, které je porušením či opomenutím jiných ustanovení Paktu než je samotný článek 6 Paktu, například článku 14 zakotvujícího právo na spravedlivý proces, je považováno za svévolné.

Lidskoprávní normy, včetně článku 6 Paktu, se uplatňují i za ozbrojeného konfliktu. Státy jsou proto povinny zajistit aplikaci práva na spravedlivý proces i v situaci ozbrojeného konfliktu. Povinnosti států plynoucí dle Výboru pro lidská práva z práva na spravedlivý proces speciálně v souvislosti s prováděním operací v rámci ozbrojeného konfliktu zahrnují stanovení kritérií pro použití ozbrojené síly, přičemž tato kritéria je nutno zveřejnit. Státy by měly zpracovat a zveřejnit proces výběru cílů a pravidla pro určení komatantů a osob přímo se podílejících na ozbrojených útocích. Státy musí být schopny zdůvodnit použití zvolených metod útoku a konkrétních bojových prostředků užitých při operaci.

⁴¹ UNHRC, *Pestaño and Pestaño v. Philippines*, 2007, § 8.

I v případě aplikace mezinárodního humanitárního práva mají státy povinnost řádně vyšetřovat údajná porušení článku 6 Paktu.⁴² Státy, které neučiní všechna rozumná opatření ke smírnému urovnání mezinárodních sporů, mohou jednat v rozporu s povinnostmi chránit život osob pod jejich jurisdikcí.

Právo na život není derogovatelné a uplatňuje se i při ohrožení života národa. Existence mimořádné situace ohrožující život národa však může být určující pro to, zda konkrétní čin vedoucí ke zbavení života byl svěvolný, a také k určení rozsahu preventivních opatření, která je stát povinen učinit. Derogovatelná práva, která podpírají aplikaci nederogovatelných práv, nesmí být zkrácena. Tak je tomu i v případě práva na spravedlivý proces, které je zárukou k realizaci ostatních práv, včetně práva na život. Například nedostál-li stát povinnosti aplikovat aspekt práva na spravedlivý proces řádně vyšetřovat, stíhat, trestat a odškodnit údajná porušení práva na život, nese odpovědnost za porušení článku 6 Paktu.⁴³

2. Povinnost států vyšetřovat zásah do práva na život plynoucí z Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod

V Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále také „Úmluva“) je právo na spravedlivý proces upraveno v článku 6. Stejně jako na úrovni univerzální, není ani v případě evropské úpravy pojem práva na spravedlivý proces definován. V článku 6 Úmluvy jsou vymezena základní kritéria spravedlivého procesu. Jsou jimi především veřejnost řízení, přiměřená doba řízení, nezávislost a nestrannost soudní moci, zákonná úprava pravomoci rozhodujících orgánů, veřejné vyhlášení rozsudku, presumpce neviny, právo na tlumočníka a právo na obhajobu. Podobně jako v případě článku 14 Paktu, obsahuje odstavec 1 článku 6 Úmluvy soubor obecných procesních práv společných všem druhům řízení. Právo na spravedlivý proces dle článku 6 Evropské úmluvy a článku 14 Paktu zahrnuje právo na soudní ochranu i procesní a hmotněprávní záruky pro osoby obviněné z trestného činu.

Klíčovou roli hraje propojení práva na spravedlivý proces s ostatními právy zakotvenými v Úmluvě. Jedná se zejména o článek 1 upravující jurisdikci států a článek 2 zakotvující právo na život.

Články 1⁴⁴ a 2⁴⁵ Úmluvy, jsou-li nahlíženy společně, vyžadují řádné a přiměřené vyšetřování úmrtí způsobených jak úmyslným jednáním státních činitelů, tak v důsledku nebalostního jednání přičitatelného státu, které vedlo ke smrti.

⁴² UNHRC, General Comment No. 32, 2019, § 64–67.

⁴³ Ibidem, § 68.

⁴⁴ Sdělení č. 209/1992 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících; Článek 1, Povinnost respektovat lidská práva: „Vysoké smluvní strany přiznávají každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, práva a svobody uvedené v Hlavě I této Úmluvy.“

⁴⁵ Ibidem, Článek 2 – Právo na život:

„1. Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.

2. Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné, při:

a) obraně každé osoby proti nezákonnému násilí;

b) provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené;

c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury.“

Procesněprávní povinnosti plynoucí státům z článku 2 Úmluvy lze kategorizovat do tří oblastí: zajištění odpovídajícího plánování operace, zabezpečení kontroly nad průběhem operace a provádění adekvátního účinného vyšetřování údajných porušení článku 2 Úmluvy.

Článek 2 Úmluvy ukládá státům povinnost zajistit právo na život zavedením účinné vnitrostátní trestněprávní úpravy, podporované donucovacími mechanismy pro prevenci, potlačování a trestání porušování těchto ustanovení.

V souvislosti s vyšetřováním úmrtí v důsledku jednání či opomenutí státních orgánů jsou relevantní zejména aspekty práva na spravedlivý proces spočívající v povinnosti států učinit účinná opatření k zamezení ztrátám na životech osob spadajících pod jurisdikci státu a povinnost stanovit ve vnitrostátní právní úpravě jasná pravidla použití smrtící síly ozbrojenými jednotkami, včetně stanovení klíče, dle kterého je možné určit odpovědnost za dodržení jednotlivých stádií pravidel pro použití síly příslušníky ozbrojených sborů. Povinnost státu zajistit právo na život implicitně vyžaduje, aby existovala určitá forma účinného vyšetřování ztrát na životech, které mohou představovat porušení práva na život.

Státy jsou povinny při provádění operace zahrnující použití smrtící síly zajistit aplikaci práva na spravedlivý proces, která se projevuje ve třech časových rovinách: před použitím smrtící síly, v jejím průběhu a po použití smrtící síly.

V případě *McCann v. The United Kingdom*⁴⁶ bylo Evropským soudem pro lidská práva (dále také „Soud“) projednáváno zabití tří členů IRA podezřelých z toho, že plánují spáchat teroristický útok v Gibraltaru.⁴⁷ Z hlediska provázanosti práva na život a práva na spravedlivý proces je případ *McCann v. The United Kingdom* klíčový, neboť v tomto případě Soud poprvé vyslovil povinnost státu řádně plánovat, kontrolovat a vyšetřovat průběh operace, v rámci které k ochraně života osob existuje eventualita použití smrtící síly.⁴⁸ Soud zdůraznil, že k posouzení případu je nutno věnovat pozornost nejen operaci samotné, ale rovněž plánování a kontrole nad ní.

Soud posuzoval kompatibilitu vnitrostátní právní úpravy použití ozbrojené síly s článkem 2 Úmluvy a dospěl k závěru, že stát z tohoto hlediska požadavkům na něj kladeným článkem 2 Úmluvy dostál.

Dále Soud zkoumal průběh samotné operace, v rámci které byla použita smrtící síla, přičemž rozlišoval stadia plánování operace, provádění operace a následného vyšetřování průběhu akce.

Z hlediska stadia plánování a přípravy operace dospěl Soud k závěru, že celá akce byla založena na chybných hypotézách a z tohoto důvodu došlo ze strany státu k porušení článku 2 Úmluvy. Vojákům provádějícím akci byla řada pracovních hypotéz sdělena jako jistota, v důsledku čehož pro ně subjektivně bylo použití smrtící síly takřka nevyhnutelné. Soud tedy považoval důkladné a detailní vyšetřování situace a vstupních reálií případu ve fázi plánování a přípravy operace za jeden z klíčových prvků pro posouzení porušení článku 2 Úmluvy.⁴⁹

⁴⁶ ECtHR, *McCann and others v. The United Kingdom*, 1995.

⁴⁷ Bliže k případu *McCann and others v. The United Kingdom* například: CHEVALIER-WATTS, Juliet. *Effective Investigations under Article 2 of the European Convention on Human Rights: Securing the Right to Life or an Onerous Burden on a State?*, s. 705.

⁴⁸ ECtHR, *McCann and others v. The United Kingdom*, 1995, § 147.

⁴⁹ *Ibidem*, 1995, § 210.

Soud hodnotil nejen hlediska absolutní nezbytnosti a přiměřenosti použití síly k dosažení cíle chránit život osob, ale také zda byla operace plánována a prováděna tak, aby bylo použití smrtící síly co do největšího možného rozsahu minimalizováno. Co se týče průběhu operace, Soud bral zřetel zejména na dilema, kterému státy při realizaci práva na život čelí. Toto dilema plyne ze skutečnosti, že státy jsou povinny chránit život všech osob. V případě ozbrojené operace na udržení pořádku prováděné k odvrácení útoku či hrozby útoku na život se „přímí účastníci takové operace“ rozpadají na tři kategorie: obyvatelstvo obecně, které je v roli (potenciální) oběti, příslušníci ozbrojených sil, kteří se snaží obyvatelstvo před útokem chránit, a pachatelé útoku. Státy mají povinnost chránit právo na život všech těchto skupin osob. V této souvislosti soud shledal, že: „článek 2 *nedefinuje případy, kdy je dovoleno úmyslně zabít jedince, ale popisuje situace, kdy je dovoleno použít sílu takového charakteru, že může vést ke ztrátě na životě*.“⁵⁰ Stát tedy má neoddiskutovatelně závazek chránit život vůči obyvatelstvu a příslušníkům ozbrojených složek. Povinnost chránit právo na život v případě útočníků se projevuje v tom, že státu není dáno právo útočníka *a priori* úmyslně zabít, ale právo použít sílu, která může vést k jeho zabití. Zároveň jsou státy vůči útočníkovi povinny použít sílu minimální intenzity, která ještě dovolu- je dosažení cíle ochrany obyvatelstva a příslušníků ozbrojených sil před zbavením života. Úkol tedy státy mají opravdu nelehký a jeho splnění je nutné posuzovat individuálně s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu.

Soud zkoumal i to, zda a jakým způsobem stát provedl vyšetřování po uskutečnění operace, přičemž dospěl k závěru, že ochrana práva na život by byla neefektivní, pokud by neexistoval žádný proces pro přezkoumání přípustnosti použití smrtící síly ze strany státních orgánů. Soud shledal, že stát své povinnosti vyšetřovat *ex post* průběh akce dostal a právo na život nebylo z důvodu nedostatku vyšetřování po provedení operace porušeno. V projednávaném případě byla za účelem prošetření průběhu operace zřízena vyšetřovací komise, která dle zjištění Soudu provedla důkladné a nestranné vyšetřování akce.⁵¹

V případě *McCann v. The United Kingdom* dal Soud jednoznačně najevo, že práva na život a spravedlivý proces jsou provázána a tvoří funkční celek. Synergie práva na spravedlivý proces a práva na život se projevuje v tom, že součástí práva na spravedlivý proces je povinnost státu řádně plánovat, kontrolovat a vyšetřovat průběh akce. Zároveň porušení práva na spravedlivý proces (například v rovině nedostatečného vyšetřování) zakládá porušení práva na život. K tomuto závěru došly ve svých stanoviscích a rozhodovacích praxích jak Výbor pro lidská práva, tak Evropský soud pro lidská práva.

J. Chevalier-Watts v této souvislosti poznamenává, že Soud v rámci projednávání případu *McCann v. The United Kingdom* nepovažoval za nutné specifikovat, jakou formu by efektivní vyšetřování mělo mít a jakým způsobem má být vedeno.⁵² Případ *McCann v. The United Kingdom* tak položil základ, ze kterého by se mohly v další rozhodovací praxi Soudu rozvinout konkrétnější specifikované zásady povinnosti států provádět účinné vyšetřování údajných porušení práva na život.⁵³

⁵⁰ ECtHR, *McCann and others v. The United Kingdom*, 1995, § 148.

⁵¹ Ibidem, § 162–164.

⁵² Ibidem, § 162.

⁵³ CHEVALIER-WATTS, Juliet. *Effective Investigations under Article 2 of the European Convention on Human Rights: Securing the Right to Life or an Onerous Burden on a State?*, s. 705.

V následné rozhodovací praxi Soud postupně rozšiřoval a specifikoval okolnosti, za kterých povinnost státu vést účinné vyšetřování vzniká a co má být jejím obsahem. Případ *Ergi v. Turkey*⁵⁴ se týkal náhodného zastřelení Havvy Ergi, sestry stěžovatele, vojenskými bezpečnostními složkami, ke kterému došlo v rámci plánované ozbrojené operace s cílem zajmout členy Strany kurdských pracujících (PKK).

Turecko potvrdilo, že došlo ke střetu jeho ozbrojených sil s PKK v blízkosti vesnice, kde žila sestra stěžovatele, avšak namítalo, že pravomoc Soudu je založena pouze, bylo-li zjištěno, že k úmrtí došlo v důsledku jednání zástupce státu.⁵⁵ Soud však tento argument vyvrátil a poznamenal, že povinnost vést vyšetřování se neomezuje výlučně na případy, kdy bylo prokázáno, že zabití bylo způsobeno zástupcem státu. Soud shledal, že povinnost státu vést vyšetřování úmrtí je založena již skutečností, že státním orgánům je známo, že mohlo dojít k zásahu do článku 2 Úmluvy, a to bez ohledu na iniciativu ze strany rodinných příslušníků oběti.⁵⁶

Turecká vláda dále poukazovala na špatnou bezpečnostní situaci v zemi, která vedla k četným úmrtím civilistů a vážné bezpečnostní riziko pro společnost představované PKK. Ač si byl Soud specifické situace Turecka vědom, trval na tom, že povinnost státu podle článku 2 Úmluvy zajistit účinné a nezávislé vyšetřování není suspendována ani z důvodu násilných ozbrojených střetů či vysokého počtu úmrtí v důsledku špatné bezpečnostní situace. Soud tedy dospěl k závěru, že ze strany Turecka byl porušen článek 2 Úmluvy.⁵⁷

Rovněž v případě *Öcalan v. Turkey*⁵⁸ Soud rozhodoval o procesním aspektu práva na život. Turecký občan Öcalan, bývalý vůdce PKK, uprchl z Turecka a našel azyl v rezidenci řeckého ambasadora v Nairobi ve státě Keňa. Po přibližně šesti měsících byl stěžovatel odveden keňskými úředníky na palubu letadla registrovaného v Turecku přistaveného na mezinárodním letišti v Nairobi, kde byl zatčen.⁵⁹

Soud posuzoval průběh soudního řízení, na základě kterého byl uložen trest smrti (v průběhu řízení změněný na trest doživotí), a dospěl k závěru, že uložení trestu smrti, které je výsledkem procesu nenaplňujícího požadavky práva na spravedlivý proces, vyvolává obviněného strachu, že bude trest vykonán. Strach a nejistota, že dojde k výkonu trestu smrti, vedou k velké tísní, která nemůže být izolována od nespravedlnosti řízení, jež uložení trestu smrti předcházelo. Roli hrál i prvek časový, kdy řízení trvalo více než tři roky. Soud tedy dospěl k závěru, že jednání státu naplnilo znaky nelidského zacházení ve smyslu článku 3 Úmluvy.⁶⁰

Z hlediska práva na spravedlivý proces soud shledal, že toto právo bylo porušeno, neboť řízení nebylo nezávislé. Aby stát dostál požadavkům článku 6 Úmluvy ohledně nezávislosti řízení, musí být soud nezávislý na moci výkonné a zákonodárné v každém ze stádií soudního procesu, kterými v Turecku byly vyšetřování, soudní řízení a vynesení rozsudku. Soud se zabýval skutečností, že se na procesu, na jehož konci byl vynesen rozsudek smrti, podílel vojenský soudce. Pokud vojenský soudce participoval na předběžném

⁵⁴ ECtHR, *Ergi v. Turkey*, 1998.

⁵⁵ Ibidem, 1998, § 75.

⁵⁶ Ibidem, § 82.

⁵⁷ ECtHR, *Ergi v. Turkey*, 1998, § 82.

⁵⁸ ECtHR, *Öcalan v. Turkey*, 2003.

⁵⁹ Blíže k případu *Öcalan v. Turkey* například: KÜNZLI, Alexander. *Öcalan v Turkey: Some Comments*. *Leiden Journal of International Law*. 2004, Vol. 17, No. 1, s. 141–154.

⁶⁰ ECtHR, *Öcalan v. Turkey*, 2003, § 175.

rozhodnutí, které tvořilo integrální součást řízení proti civilistovi, bylo v očích soudu celé řízení stíženo nedostatkem nezávislosti a nestrannosti.⁶¹

Soudem bylo porušení práva na spravedlivý proces rovněž shledáno v tom, že obviněný byl omezován v přístupu ke složce svého případu. Právní zástupci stěžovatele byli s obsahem spisu seznámeni až po průtazích a byly nuceni vyjádřit se velmi rychle. Právo na přístup k právní pomoci stěžovatele bylo rovněž omezeno, neboť mu nebylo umožněno kontaktovat právního zástupce po dobu prvních sedmi dní vazby a následně byly konzultace s právníkem omezovány co do počtu a délky. Obžalovanému rovněž nebylo umožněno hovořit s právním zástupcem mimo doslech vězeňských stráží.⁶²

Dne 4. května 2001 Soud rozhodl o čtyřech případech ze Severního Irska, ve kterých byla projednávána úmrtí v důsledku jednání zástupců státu v souvislosti s operacemi na potlačení terorismu. Případy *McKerr v. The United Kingdom*,⁶³ *Hugh Jordan v. The United Kingdom*,⁶⁴ *Kelly v. The United Kingdom*⁶⁵ a *Shanaghan v. The United Kingdom*⁶⁶ blíže specifikovaly procesní požadavek na účinné vyšetřování kladený článkem 2 Úmluvy.⁶⁷

V případě *McKerr v. The United Kingdom* byl otec stěžovatele, spolu se dvěma spolujezdcí, při jízdě v osobním automobile zastřelen policisty z jednotky Royal Ulster Constabulary (RUC). Žádný ze zastřelených mužů nebyl ozbrojen. Skutečnosti týkající se smrti Gervaise McKerr byly v době řízení před Soudem sporné, a to navzdory více než deseti letům vyšetřování, třem trestním stíháním a dalším souvisejícím soudním řízením.

Ve věci *Hugh Jordan v. The United Kingdom* byl stěžovatelův syn zastřelen v rámci protiteroristické operace v Belfastu důstojníkem Royal Ulster Constabulary (RUC). Po zastavení auta, které řídil stěžovatelův syn, policisté vypálili několik výstřelů na řidiče a smrtelně ho zranili. V autě nebyly nalezeny žádné zbraně a řidič byl neozbrojený. Stěžovatel se dovolával článků 2, 6, 13 a 14 Úmluvy. Tvrdil, že jeho syn byl bezdůvodně zastřelen policistou a nebylo provedeno žádné účinné vyšetřování ani nebyla poskytnuta reparační.

Případ *Kelly v. The United Kingdom* je spojen s protiteroristickou ozbrojenou operací, při které bylo zastřeleno ozbrojenými složkami devět mužů. Mezi zabitými lidmi byl jeden civilista bez spojení s IRA a dva členové IRA nebyli ozbrojeni.

Ve věci *Shanaghan v. The United Kingdom* se jednalo o vraždu syna stěžovatelky spáchanou za okolností, které nasvědčovaly účasti státních orgánů na smrti oběti. Syn stěžovatelky Patrick Shanaghan byl ze strany Royal Ulster Constabulary (RUC) podezříván, že je členem IRA a je zapojen do teroristických aktivit. Z tohoto důvodu byl opakovaně zatčen, ale nikdy nebyl obviněn z trestného činu. Při jízdě v nákladním voze na cestě do práce byl stěžovatelčin syn zastřelen maskovaným útočníkem. K vraždě se později v místním tisku přihlásila organizace Ulster Freedom Fighters. Stěžovatelka tvrdila, že smrt jejího syna byla objednána ze strany příslušníků bezpečnostních sil a nebyla dostatečně vyšetřena, přičemž se dovolávala porušení článků 2, 13 a 14 Úmluvy.

⁶¹ Ibidem, § 115.

⁶² Ibidem, § 131–135.

⁶³ ECtHR, *McKerr v. The United Kingdom*, 2001.

⁶⁴ ECtHR, *Hugh Jordan v. The United Kingdom*, 2001.

⁶⁵ ECHR, *Kelly v. The United Kingdom*, 2001.

⁶⁶ ECHR, *Shanaghan v. The United Kingdom*, 2001.

⁶⁷ K případům *McKerr v. The United Kingdom*, *Hugh Jordan v. The United Kingdom*, *Kelly v. The United Kingdom*, a *Shanaghan v. The United Kingdom* například: DEMPSTER, Lauren. Northern Ireland: The Right to Life, Victim Mobilisation, and the Legacy of Conflict. In: *International Conflict and Security Law*. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2022.

Rozhodovací praxe Soudu v těchto čtyřech případech vykristalizovala ve čtyři klíčové požadavky účinného vyšetřování úmrtí v důsledku jednání státních orgánů. Těmito požadavky jsou: nezávislost vyšetřování, efektivnost vyšetřování, promptnost vyšetřování a prvek veřejné kontroly. Tyto čtyři prvky účinného vyšetřování jsou kumulativní a nena-
plnění byť i jednoho z nich tedy vede k porušení procesního aspektu článku 2 Úmluvy.⁶⁸

V sérii případů týkajících se ozbrojeného konfliktu v Čečensku Soud řešil úmrtí civilistů, ke kterým došlo v rámci nerozlišujících útoků při vojenských akcích.

Ve věci *Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia*⁶⁹ stěžovatelé, obyvatelé města Groznyj, tvrdili, že byli v rámci nerozlišujícího vojenského útoku napadeni ruskými vojenskými letadly. Stěžovatelé byli zprávami v médiích informováni, že Rusko umožnilo otevření humanitárního koridoru, který měl civilistům poskytnout bezpečný průchod, aby mohli opustit město. Při útěku z města však byli civilisté ostřelováni. Ruská vláda uvedla, že letecké útoky byly provedeny jako součást protiteroristických opatření. Ve věci *Isajeva v. Russia*⁷⁰ ruská armáda nařídila letecké bombardování poblíž vesnice Katyr-Yurt v Čečensku, což vedlo k velkým civilním ztrátám.⁷¹

Soud se podrobněji věnoval zkoumání obsahu povinnosti státu vést účinné vyšetřování podle článku 2 Úmluvy a formuloval minimální vyšetřovací standard. Soud shledal, že: „účinné vyšetřování musí být způsobilé vést ke zjištění, zda použití smrtící síly bylo či nebylo za daných okolností oprávněné. Vyšetřování by mělo umožnit identifikovat zodpovědné osoby a vést k jejich stíhání a potrestání.“⁷² Soud konstatoval, že v daném případě vyšetřování nenaplnilo znaky přiměřenosti, důkladnosti, nezávislosti, rychlosti ani veřejné kontroly.⁷³

Vyšetřování úmrtí civilních obětí v obou případech byla poznamenána průtahy, nedostatkem aktivity státních orgánů a přehlížením významných důkazních prostředků. Ve věci *Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia* Soud poznamenal, že před zahájením trestního vyšetřování došlo ke značnému zpoždění a nebylo předloženo žádné vysvětlení, které by toto zpoždění objasnilo. V průběhu vyšetřování nebylo vynaloženo žádné úsilí ke shromažďování informací o zveřejnění vyhlášení bezpečného průchodu pro civilisty ani k identifikaci osob odpovědných za zajištění bezpečnosti průchodu. Soud dospěl k závěru, že vyšetřování stížené těmito nedostatky nelze označit za účinné.⁷⁴

Procesnímu aspektu práva na život se Soud věnoval i v případě *Al-Skeini and Others v. The United Kingdom*.⁷⁵ Výjimečnost případu Al Skeini spočívá především v tom, že Soud judikoval povinnost státu provádět řádné, nestranné a efektivní vyšetřování na územích v režimu okupace. V případě Al Skeini se jednalo o společnou vojenskou operaci USA, UK a dalších spojenců v Iráku zaměřenou proti režimu Baath. Po skončení ozbrojené akce USA a Velká Británie Irák dočasně okupovaly a za účelem výkonu vládních pravomocí

⁶⁸ ECtHR, *McKerr v. The United Kingdom*, 2001, § 112–115; ECtHR, *Hugh Jordan v. The United Kingdom*, 2001, § 106; ECtHR, *Kelly v. The United Kingdom*, 2001, § 95–98; ECtHR, *Shanaghan v. The United Kingdom*, 2001, § 89–92.

⁶⁹ ECtHR, *Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia*, 2005.

⁷⁰ ECtHR, *Isajeva v. Russia*, 2005.

⁷¹ K případům *Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia* a *Isajeva v. Russia* například MARTINOV, Darija. *The Chechnya cases as an illustration of the way the European court interpreted the procedural obligation under article 2 of the European convention on human rights*, s. 163–166.

⁷² ECtHR, *Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia*, 2005, § 211.

⁷³ *Ibidem*, § 211–213; *Isajeva v. Russia*, 2005, § 212–214.

⁷⁴ ECtHR, *Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia*, 2005, § 223.

⁷⁵ ECtHR, *Al-Skeini and Others v. The United Kingdom*, 2011.

vytvořily dočasnou koaliční správu, mezi jejíž pravomoci patřil i dohled nad bezpečností v Iráku. Stížnost k Soudu podali rodinní příslušníci šesti iráckých občanů zabitých příslušníky britských ozbrojených sil během okupace v provincii Basra, která spadala pod území spravovaná Velkou Británií.

Tři osoby byly zabity při střelbě ze strany příslušníků britských ozbrojených složek, kteří měli za to, že se brání, neboť jsou sami terčem útoku. Další úmrtí mělo být kolaterální škodou a týkalo se osoby, která byla zasažena při přestřelce mezi britskými jednotkami a střelcem, jehož identitu se nepodařilo zjistit. Pátý zabitý měl být britskými vojáky fyzicky napaden a následně zahnán do řeky, kde utonul. Šestá zabitá osoba zemřela na britské vojenské základně na udušení, přičemž na těle mrtvého byla nalezena četná zranění.

V souvislosti s procesní stránkou práva na život se Soud věnoval zejména otázce vyšetřování *ex post*. Co se týče aspektu následného vyšetřování zabití občanů Iráku, soud dospěl k závěru, že procedurální aspekt článku 2 Úmluvy zakládající povinnost státu vyšetřovat údajná porušení práva na život musí být aplikován s ohledem na praktické problémy, kterým vyšetřovatelé čelí v cizím a nepřátelském regionu v těsné časové souslednosti po skončení ozbrojené invaze. Máje výše uvedená praktická omezení na zřeteli, Soud dospěl k závěru, že Velká Británie měla, coby okupující mocnost, která byla pověřena OSN udržováním pořádku na okupovaném území, takovou míru kontroly, aby zakládala povinnost státu provést nezávislé a nestranné vyšetřování.

Vyšetřování v případech první, druhé a třetí oběti nesplnilo požadavky článku 2 Úmluvy, neboť vyšetřovací proces zůstal zcela v rámci vojenského velení a sestával z vyslechnutí zainteresovaných příslušníků ozbrojených sil. V případě čtvrté a páté oběti bylo ze strany Velké Británie provedeno vyšetřování Speciální vyšetřovací složkou britských ozbrojených sil (Special Investigation Branch), které však rovněž nenaplnilo požadavky článku 2 Úmluvy, protože nebylo promptní a operačně nezávislé.⁷⁶ Nedostatek operační nezávislosti byl shledán, neboť veškerá vyšetřování započatá z vlastní iniciativy Speciální vyšetřovací složkou mohla být ukončena na základě požadavku vojenského velení. Po skončení vyšetřování byly zprávy z vyšetřování Speciální vyšetřovací složky poslány k velícímu důstojníkovi, který následně rozhodoval o tom, zda bude zpráva postoupena k dalšímu vyšetřování, či nikoli.⁷⁷

V důsledku průtahů při výslechu klíčových svědků bylo vyšetřování zatíženo vysokým rizikem nedůvěryhodných výpovědí a někteří ze zainteresovaných britských vojáků již nebyli s dostatečnou mírou určitosti identifikovatelní.⁷⁸

Procedurální aspekt článku 2 Úmluvy požaduje, aby ta část vyšetřování, která se věnuje širším záležitostem odpovědnosti státu za smrt osoby, byla rovněž přístupná rodině obětí a veřejnosti. Rodinní příslušníci a potažmo veřejnost by měli mít možnost seznámit se s tím, jaké instrukce byly ozbrojeným složkám dány, co zahrnoval jejich trénink a jak byl prováděn dozor nad jejich aktivitami.⁷⁹

Procesním aspektem práva na život v kontextu ozbrojeného konfliktu se Soud zabýval také v případě *Georgia v. Russia* (II),⁸⁰ v rámci kterého rozšířil aplikaci procesní stránky

⁷⁶ Ibidem, § 173.

⁷⁷ ECtHR, *Al-Skeini and Others v. The United Kingdom*, 2011, § 172.

⁷⁸ Ibidem, § 174.

⁷⁹ Ibidem, § 167.

⁸⁰ ECtHR, *Georgia v. Russia*, 2021.

článku 2 Úmluvy i na události, ke kterým došlo během aktivní fáze nepřátelství. Stížnost byla podána Gruzii proti Ruské federaci v kontextu ozbrojeného konfliktu. Gruzie uváděla, že se Ruská federace v průběhu konfliktu dopustila nerozlišujících a nepřiměřených útoků, v důsledku kterých byly zraněny, zabity nebo zůstaly nezvěstnými stovky civilistů a 300 000 osob bylo nuceno opustit Abcházii a Jižní Osetii.⁸¹

Z hlediska procesní stránky článku 2 Úmluvy Soud shledal, že ve světle nařčení Ruské federace ze spáchání válečných zločinů během aktivní fáze bojů byla Ruská federace povinna vyšetřovat, v souladu s odpovídajícími ustanoveními mezinárodního a vnitrostátního práva, rovněž události, ke kterým došlo během fáze aktivních bojů.⁸²

Ruská federace byla povinna provést po skončení fáze aktivních bojů adekvátní a efektivní vyšetřování událostí, ke kterým došlo nejen v etapě po ukončení aktivního nepřátelství, ale také během stadia aktivních bojů. Ruská federace učinila kroky k vyšetřování vznesených obvinění. Avšak Soud dospěl k závěru, že Ruská federace porušila článek 38 Úmluvy, když odmítla Soudu doložit zprávy dokumentující průběh bojových akcí s odůvodněním, že dokumenty představují státní tajemství. Požadované důkazní prostředky Ruská federace nedodala ani po návrhu Soudu, že Ruská federace poskytne pouze výpis ze zpráv o vedení bojových operací, který nebude obsahovat důvěrné informace.⁸³

Případ *Nachova v. Bulgarie*⁸⁴ je signifikantní zejména tím, že se při jeho projednávání Soud poprvé zabýval porušením článku 2 v souvislosti s porušením článku 14 Úmluvy zakládajícím zákaz diskriminace. Stěžovateli byli rodinní příslušníci dvou romských vojáků sloužících na povinné vojenské službě, kteří byli zastřeleni vojenskou policií při pokusu o útěk z vazby. Vojáci vykonávající povinnou vojenskou službu v nebojové jednotce byli umístěni do vazby pro opakované útoky z vojenské služby. Při útěku z vazby se oba vojáci skryli v domě babičky jednoho z nich. Ani jeden ze skrývajících se vojáků nebyl ozbrojen. Následně armáda prchající vojáky vypátrala a povolala čtyři příslušníky vojenské policie, aby utečence zajistila, a to za použití všech způsobů a metod, které si budou okolnosti vyžadovat. Když utečenci spatřili vojenské vozidlo, snažili se uniknout. Při akci za účelem jejich zatčení byli prchající vojáci po výstražném varování, aby se zastavili, příslušníkem vojenské policie zastřeleni. Z hlediska obsahu vnitrostátní právní úpravy bylo dle závěru Soudu právo na život porušeno, neboť vnitrostátní právní předpisy umožňovaly zabít i pro malé provinění. Nadto nebyly předpisy regulující postup při zatýkání příslušníků ozbrojených složek zveřejněny. Stát tedy v očích Soudu nesplnil povinnost chránit právo na život, neboť nezajistil existenci odpovídající vnitrostátní právní úpravy.⁸⁵

Rovněž při plánování operace, jejímž cílem bylo zatčení vojáků, shledal Soud porušení procesní stránky článku 2 Úmluvy, neboť stát nesplnil povinnost minimalizovat riziko ztráty na životě. Instrukce, které vojenská policie před zatčením utečenců dostala, obsahovaly pokyn použít všechny dostupné prostředky k zatčení, přičemž nebraly v potaz skutečnost, že utečenci nebyli ozbrojeni, ani nepředstavovali bezpečnostní hrozbu pro život ostatních obyvatel.⁸⁶

⁸¹ K případu *Georgia v. Russia*: TAN, Floris – ZWANENBURG, Marten. One Step Forward, Two Steps Back? Georgia v Russia (II), European Court of Human Rights. *Melbourne Journal of International Law*. 2021, Vol. 22, No. 1, § 136–155.

⁸² ECtHR, *Georgia v. Russia*, 2021, § 331.

⁸³ Ibidem, § 341–346.

⁸⁴ ECtHR, *Nachova and others v. Bulgaria*, 2005.

⁸⁵ ECtHR, *Nachova and others v. Bulgaria*, 2005, § 109.

⁸⁶ Ibidem, § 105.

Z hlediska průběhu operace představovalo zastřelení prchajících vojáků použití síly zcela nepřiměřené okolnostem případu. Na této skutečnosti dle závěru Soudu nic nezměnila ani výzva vojenské policie, aby utečenci v úniku dále nepokračovali a zastavili se. Vzhledem k okolnostem případu bylo jakékoliv použití síly, která mohla vést k usmrcení, zakázáno ve smyslu článku 2 Úmluvy, a to bez ohledu na to, že by utečenci mohli dále unikat a cíl operace by byl zmařen.⁸⁷

Soud rovněž posuzoval, zda Bulharsko splnilo povinnost vést následné efektivní vyšetřování operace. Stát Soudu doložil, že provedl vyšetřování, v jehož závěru dospěl k tomu, že vojenská policie při zadržování jednala v souladu s předpisy a vyvinula snahu chránit životy utečenců tím, že je před střelbou vyzvala k zastavení útěku a při střelbě samotné nebylo cíleno na životně důležité orgány prchajících vojáků. Soud vyjádřil vážné pochyby o nestrannosti a objektivitě vyšetřování provedeného státem, neboť nebyly prošetřeny materiální okolnosti případu a vyšetřování ignorovalo zřejmá fakta případu. Vyšetřování pouze formálně zhodnotilo operaci jako provedenou v souladu s právní úpravou postupu vojenské policie při zadržení vojáků na útěku a potvrdilo tak existenci nedostačujícího právního rámce pro ochranu života.⁸⁸

Soud se v případě *Nachova v. Bulgaria* věnoval otázce porušení článku 2 Úmluvy v souvislosti s porušením článku 14 zakládajícím zákaz diskriminace a zkoumal, zda zabití bylo rasově motivováno. Soud shledal, že zabití z rasového motivu nebylo prokázáno. Soud se také zabýval otázkou, zda bylo ze strany státu provedeno adekvátní vyšetřování tvrzených rasistických motivů. Stát měl k dispozici výpověď svědka, souseda zabitých vojáků, který sdělil, že střelec na utečence namířil zbraň a slovně je urazil pro romský původ. Soud dospěl k závěru, že stát nedostal povinností podle článku 14 společně s článkem 2 Úmluvy učinit všechny dostupné kroky k vyšetření, zda hrála v zabití vojáků roli rasistická motivace.⁸⁹

Specifickou situaci oběti, která ji činí zvláště zranitelnou zohlednil Soud například ve věci *Stoyanova v. Bulgaria*.⁹⁰ Syn stěžovatelky byl zavražděn třemi muži, kteří ho považovali za homosexuála. Soud v tomto případě shledal porušení článku 14 ve spojení s článkem 2 Úmluvy, protože vnitrostátní soudy diskriminačnímu motivu nepřipsaly žádné právní důsledky. Nedostatečné zohlednění zranitelného postavení oběti bylo rovněž důsledkem skutečnosti, že vnitrostátní právní úprava homofobní motiv zločinu nepovažovala za přitěžující okolnost.⁹¹

V případě *Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary*⁹² Soud řešil, mimo jiné, otázku závazků států v souvislosti s požadavkem Ázerbájdžánu na extradici jeho státních občanů, kteří byli odsouzeni za vraždu v Maďarsku. Dle závěru Soudu Maďarsko učinilo vše, co mohlo, aby zajistilo, že odsouzeným osobám bude uložen trest a tento bude vykonán po převozu do jiného státu. Jednání Ázerbájdžánu však nakonec vedlo k beztrestnosti odsouzených, a proto představovalo porušení závazku Ázerbájdžánu podle článku 2 Úmluvy.⁹³

⁸⁷ Ibidem, § 106.

⁸⁸ Ibidem, § 115.

⁸⁹ Ibidem, § 160.

⁹⁰ ECtHR, *Stoyanova v. Bulgaria*, 2018.

⁹¹ Ibidem, § 70–76.

⁹² ECtHR, *Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary*, 2020.

⁹³ Ibidem, § 195–197, 163–173.

3. Sbližování procesního rozsahu článku 2 EÚPL a článku 6 MPOPP

Na základě analýzy rozhodovací a posudkové praxe implementačních mechanismů spjatých s Mezinárodním paktem o občanských a politických právech a Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod lze dojít k syntéze požadavků, které Pakt a Úmluva na procesní stránku práva na život kladou. Jak vyplynulo z komparace pojetí práva na spravedlivý proces obsažené v univerzální i regionální úpravě, není mezi těmito úpravami zásadních rozdílů.

S. Joseph spatřuje rozdíl mezi úpravou obsaženou v Paktu a Úmluvě v případě úmrtí způsobeného příslušníky ozbrojených sil smluvního státu mimo jeho území. V této souvislosti S. Joseph uvádí, že lidskoprávní normy upravující právo na život zůstávají v platnosti i v době ozbrojeného konfliktu, přičemž je rozsah jejich aplikace limitován okolnostmi ozbrojeného konfliktu. Úmrtí, ke kterému by došlo v souladu s mezinárodním humanitárním právem, nebude považováno za porušení práva na život, a naopak úmrtí, které by bylo v rozporu s mezinárodním humanitárním právem, by představovalo zásah do práva na život. S. Joseph zastává názor, že extrateritoriální povinnosti států se podle Úmluvy nutně nevztahují na použití smrtící síly proti osobám, pokud stát postrádá prvek fyzické kontroly nad těmito osobami, a to i v případě, že k zabití dojde v rozporu s mezinárodním humanitárním právem.⁹⁴

Procesní aspekt práva na život je, ať už na úrovni univerzální, nebo regionální, jednou z klíčových záruk fungování právního státu a představuje předpoklad pro realizaci dalších práv. Právě ona role práva na spravedlivý proces jako jistého podkladu pro realizaci jiných lidských práv se výrazně projevuje v rozhodovací a výkladové činnosti Výboru pro lidská práva i judikatuře Evropského soudu pro lidská práva.

Povaha a stupeň prověřování, které splňují minimální práh účinnosti vyšetřování, nejsou pevně stanoveny ani v rozhodovací činnosti Soudu ani v posudcích a stanoviscích Výboru pro lidská práva. Forma a hloubka vyšetřování musí reflektovat okolnosti konkrétního případu, včetně praktické reality vyšetřovací práce. To, jakou formu vyšetřování stát zvolí, není relevantní a může se lišit v závislosti na okolnostech. Ať je však použit jakýkoli způsob vyšetřování, státní orgány musí jednat z vlastního podnětu.⁹⁵

Z rozhodovací praxe je možno dovodit jisté standardy vyšetřování společné pro oba smluvní instrumenty.

Nezávislost vyšetřování

Požadavek nezávislosti vyšetřování vyžaduje, aby osoby a orgány odpovědné za provádění vyšetřování byly nezávislé na osobách, jejichž odpovědnost za spáchané činy je přezkoumávána. Nezávislost zahrnuje nejen neexistenci formálních hierarchických či institucionálních vazeb mezi vyšetřovateli a podezřelými osobami, ale také praktickou nezávislost založenou na osobním poutu. Přiměřenost stupně nezávislosti je nutno posuzovat s ohledem na okolnosti specifické pro každý případ.⁹⁶ Limitům požadavku nezávislosti

⁹⁴ JOSEPH, Sarah. *Extending the right to life under the International Covenant on Civil and Political Rights: General Comment* 36, s. 365.

⁹⁵ ECtHR, *Al-Skeini and Others v. The United Kingdom*, 2011, § 165.

⁹⁶ Blíže k požadavku nezávislosti vyšetřování: JANIS, Mark W. – KAY, Richard S. – BRADLEY, Anthony W. *European Human Rights Law: Texts and Materials*, s. 766–772.

vyšetřování se Soud například věnoval v případě *Jaloud v. The Netherlands*, kdy neshledal, že skutečnost, že vyšetřovatelé a vyšetřovaní sdíleli totožné obytné prostory ve vojenském komplexu v rámci zahraniční vojenské operace, zakládá problém nezávislosti vyšetřování.⁹⁷

Přiměřenost a efektivita vyšetřování

Aby bylo vyšetřování efektivní, musí být promptně zahájeno a probíhat přiměřenou rychlostí. Soud i Výbor pro lidská práva berou v potaz, že mohou v konkrétním případě existovat překážky, které brání progresu ve vyšetřování, avšak rychlá reakce státních orgánů při vyšetřování použití smrtící síly je považována za jeden ze zásadních prvků spravedlivého procesu, respektive právního státu vůbec.⁹⁸ Průtahy v zahájení či průběhu vyšetřování mohou vyšetřování nejen ztížit, ale také definitivně ohrozit dosažení jeho cíle. Průtahy v zahájení a průběhu vyšetřování Soud například shledal v případě *Kelly v. The United Kingdom*, kdy vyšetřování ve věci zabití příbuzných stěžovatelů bezpečnostními silami bylo zahájeno osm let po jejich smrti.⁹⁹

Vyšetřování by mělo být zahájeno z moci úřední, jakmile vznikne podezření na porušení práva na život, přičemž by státy měly v dobré víře spolupracovat s mezinárodními mechanismy vyšetřování a stíhání. Vzhledem k důležitosti práva na život není vyšetřování potenciálního zásahu do práva na život pouze prostřednictvím správních nebo disciplinárních opatření postačující a je vyžadováno vyšetřování v rámci trestního řízení, které, pokud se shromáždí dostatek usvědčujících důkazů, povede k trestnímu stíhání.¹⁰⁰

Vyšetřování obvinění z porušení práva na život musí být vždy nezávislé, nestranné, promptní, důkladné, věrohodné a transparentní. Závěry vyšetřování musí být založeny na důkladné, objektivní a nestranné analýze všech relevantních prvků případu. Státní orgány musí podniknout přiměřené kroky, aby zajistily důkazy týkající se incidentu, včetně svědeckých výpovědí, forenzních důkazů a objektivní analýzy klinických nálezů. Vyšetřování musí být vedeno tak, aby směřovalo k identifikaci a případnému potrestání odpovědných osob a ke zjištění, zda použití síly bylo či nebylo za daných okolností oprávněné.¹⁰¹ Nedostatek ve vyšetřování, který znemožňuje zjistit příčinu smrti nebo identifikovat odpovědnou osobu, představuje porušení požadavku přiměřenosti vyšetřování. Vyšetřování by mělo, mimo jiné, vést k založení právní odpovědnosti nadřízených osob s ohledem na porušování práva na život spáchaného jejich podřízenými.¹⁰²

J. Chevalier-Watts se věnuje otázce rovnováhy mezi povinnostmi státu vést účinné vyšetřování a nepřiměřenou zátěží kladenou na stát, kterou tato povinnost může nést. V této souvislosti J. Chevalier-Watts uvádí, že neexistuje žádné absolutní právo na zahájení trestního stíhání nebo na odsouzení, přičemž skutečnost, že vyšetřování skončí s omezenými výsledky sama o sobě ještě neznamená nedostatek účinného vyšetřování.¹⁰³

⁹⁷ ECtHR, *Jaloud v. The Netherlands*, 2014, § 189.

⁹⁸ ECtHR, *Al-Skeini and Others v. The United Kingdom*, 2011, § 167.

⁹⁹ ECHR, *Kelly v. The United Kingdom*, 1993, § 136.

¹⁰⁰ UNHRC, *Andreu v. Columbia*, 1993, § 1.8; UNHRC, *Marcellana and Gumanjoy v. Philippines*, 2007, § 7.2.

¹⁰¹ ECtHR, *Jaloud v. The Netherlands*, 2014, § 186.

¹⁰² UNHRC, General Comment No. 32, 2019, § 29; ECtHR, *Al-Skeini and Others v. The United Kingdom*, 2011, § 166.

¹⁰³ CHEVALIER-WATTS, Juliet. *Effective Investigations under Article 2 of the European Convention on Human Rights: Securing the Right to Life or an Onerous Burden on a State?*, s. 712.

Veřejná kontrola a účast nejbližších příbuzných

V rámci vyšetřování musí být zastoupen prvek kontroly vyšetřování nebo jeho výsledků ze strany veřejnosti, avšak tento požadavek neznamena povinnost státu zpřístupnit všechny aspekty řízení. Zveřejnění policejních zpráv a vyšetřovacích materiálů může mít škodlivý dopad jak na soukromí osob, tak na dosažení cíle samotného vyšetřování.¹⁰⁴ Stupeň veřejné kontroly se proto liší případ od případu.

Naopak ve všech případech musí být do řízení zapojeni nejbližší příbuzní oběti, a to v rozsahu nezbytném pro uplatnění jejich oprávněných zájmů.¹⁰⁵ Soud došel k závěru, že vyšetřování nebylo přístupné nejbližším příbuzným a neumožňovalo odpovídající veřejnou kontrolu, pokud rodina oběti neměla přístup k vyšetřování a soudním dokumentům.¹⁰⁶

Stíhání pachatele, sankce a odškodnění

Pokud vyšetřování vedlo k zahájení řízení před vnitrostátními soudy, musí soudní řízení splňovat požadavky práva na spravedlivý proces. Trestní řízení před nezávislým a nestranným soudcem by mělo být zárukou efektivního postupu pro zjištění skutkového stavu a vyvození trestní odpovědnosti.¹⁰⁷ Procesní povinnost státu vyplývající z povinnosti chránit právo na život lze jen stěží považovat za splněnou, pokud bylo vyšetřování ukončeno pro nečinnost státních orgánů či stát udělil amnestii pachateli odpovědnému za zabití civilistů. Stejně tak Soud přistoupil k situaci, kdy stát pachateli velmi závažných trestných činů umožnil výkon veřejné funkce.¹⁰⁸

A. Mowbray se věnuje otázce limitů povinnosti států stíhat pachatele a poskytnout odškodnění. A. Mowbray uvádí, že při vymezování limitů těchto povinností byl Soud opatrný, aby na státy neuválil nepřiměřenou zátěž. Soud konstatoval, že povinnost provádět účinné vyšetřování ztráty na životě není povinností výsledku, ale prostředků,¹⁰⁹ čímž uznal, že stát může naplnit požadavek účinného vyšetřování i pokud by toto vyšetřování nemohlo vést k identifikaci či potrestání osob odpovědných za nezákonné zabití.¹¹⁰

Vyšetřování zločinů z nenávisti

Při vyšetřování musí stát podniknout vhodné kroky, aby odhalil diskriminační motivy vyšetřovaných činů. Pokud mají okolnosti útoku například znaky genderově nebo rasově motivovaného násilí, musí státní orgány tyto motivy identifikovat a při vyšetřování (a případném navazujícím soudním řízení) postupovat se zvláštní péčí. Neschopnost státu označit diskriminační motiv a následně tomuto zjištění přizpůsobit způsob vedení vyšetřování a postihu pachatele zakládá porušení procesní stránky práva na život.¹¹¹

¹⁰⁴ JANIS, Mark W. – KAY, Richard S. – BRADLEY, Anthony W. *European Human Rights Law: Texts and Materials*, s. 150.

¹⁰⁵ ECtHR, *Al-Skeini and Others v. The United Kingdom*, 2011, § 167; ECtHR, *Isayeva v. Russia*, 2005, § 211–214; ECtHR, *McKerr v. The United Kingdom*, 2001, § 148.

¹⁰⁶ ECtHR, *Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia*, 2005, § 152.

¹⁰⁷ UNHRC, General Comment No. 32, 2019, § 19; ECtHR, *Öcalan v. Turkey*, 2003, § 115.

¹⁰⁸ ECtHR, *Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary*, 2020, § 195–197, 163–173.

¹⁰⁹ ECtHR, *McKerr v. The United Kingdom*, 2001, § 96.

¹¹⁰ MOWBRAY, Alastair. *The Creativity of the European Court of Human Rights*, s. 78.

¹¹¹ ECtHR, *Nachova and others v. Bulgaria*, 2005, § 160; ECtHR, *Stoyanova v. Bulgaria*, 2018, § 70–76.

Procesní aspekt práva na život v souvislosti s ozbrojeným konfliktem

Procesní aspekt práva na život se aplikuje i za obtížných bezpečnostních podmínek, včetně ozbrojených konfliktů. Pokud k úmrtí, jež má být vyšetřováno, dojde za situace ozbrojeného konfliktu, povstání nebo rozsáhlé násilné potyčky, odrazí se to na způsobu vedení a dost pravděpodobně i na výsledku vyšetřování. Stát je povinen i za ztížených bezpečnostních podmínek zajistit provedení účinného a nezávislého vyšetřování údajných porušení práva na život. Nicméně, požadavky kladené za těchto okolností na stát musí být realistické, neboť sama existence ozbrojeného konfliktu, zejména mezinárodního, je pro realizaci vyšetřování značně limitující.¹¹²

K. Watkin na jedné straně zdůrazňuje rozdílný standard pro použití síly při vedení nepřátelských akcí v rámci mezinárodního ozbrojeného konfliktu a mimo jeho kontext, na druhé straně autor zdůrazňuje, že normy lidských práv včetně práva na život jsou nedílnou součástí mezinárodního humanitárního práva.

Humanitární právo uznává, že použití smrtící síly je součástí vedení nepřátelských akcí. Příslušníci státních bezpečnostních sil jsou speciálně vycvičeni a očekává se od nich použití i potenciálně smrtící síly, ačkoli útoky musí být omezeny na vojenské cíle. Mezi legitimní cíle během mezinárodního ozbrojeného konfliktu patří členové pravidelných ozbrojených sil států, nepravidelné ozbrojené síly patřící straně konfliktu a civilisté, kteří se přímo účastní nepřátelských akcí. Ti, kteří se účastní bojových akcí, musí rozlišovat mezi legitimními vojenskými cíli a civilisty, kteří se aktivně neúčastní nepřátelských akcí a civilním vlastnictvím. Koncept proporcionality v rámci humanitárního práva však připouští kolaterální škodu v podobě smrti, zranění nebo poškození majetku, které není nadměrné ve vztahu k přímé a konkrétní vojenské výhodě očekávané z ozbrojené operace.

K limitům vyšetřování úmrtí, ke kterým došlo v rámci provádění bojových operací ve fázi aktivního vedení boje i během okupace, K. Watkin uvádí, že mezinárodní humanitární právo nevyžaduje vyšetřování, kdykoli je osoba zabita. Zahájení trestního nebo jiného vyšetřování by bylo vyžadováno v případě, že by existovalo důvodné podezření, že došlo ke kolaterální škodě, která je v nepoměru k přímé konkrétní vojenské výhodě plynoucí z vojenské operace. V závislosti na okolnostech a na úrovni informací, které má velitel k dispozici, má být v takových případech nařízeno šetření, aby se zjistilo, zda je nutné zahájit trestní nebo jiné vyšetřování. Kromě toho může být vhodné vyšetřování nařídit z různých operačních a politických důvodů: například za okolností, kdy zbraňový systém nefunguje podle očekávání a zasáhne nezamýšlený cíl nebo personál nedodrжуje zavedené postupy.¹¹³

Právní úprava práva lidských práv k použití síly přistupuje odlišným způsobem než při vedení nepřátelských akcí v rámci úpravy humanitárněprávní. Použití síly je omezeno na situace absolutní nezbytnosti za naplnění požadavků proporcionality a prevence. Normy lidských práv, včetně práva na život, jsou však nedílnou součástí humanitárního práva. Oba právní rámce se překrývají a vzájemně se při aplikaci doplňují. Státy jsou proto povinny zajistit aplikaci práva na spravedlivý proces i v situaci ozbrojeného konfliktu a řádně vyšetřovat údajná porušení práva na život.¹¹⁴

¹¹² ECtHR, *Georgia v. Russia*, 2021, § 326–327.

¹¹³ WATKIN, Kenneth. *Use of force during occupation: law enforcement and conduct of hostilities*, s. 296–298.

¹¹⁴ UNHRC, General Comment No. 32, 2019, § 64–67.

V souvislosti s prováděním operací v rámci ozbrojeného konfliktu vznikají státům specifické povinnosti plynoucí z práva na spravedlivý proces. Jde o stanovení kritérií pro použití ozbrojené síly, přičemž tato kritéria je nutno zveřejnit. Státy by měly zpracovat a zveřejnit proces výběru cílů a pravidla pro určení komбатantů a osob přímo se podílejících na ozbrojených útocích. Státy musí být rovněž schopny zdůvodnit použití zvolených metod útoku a konkrétních zbraní užitých při operaci.

Závěrem

Úprava práva na život zakotvená v článku 6 Paktu i v článku 2 Úmluvy obsahuje dva prvky, hmotněprávní a procesní. Hmotněprávní prvek zahrnuje obecnou povinnost států chránit zákonem právo na život a vyslovuje zákaz záměrného zbavení života. Procesněprávní prvek se týká povinnosti států provést účinné vyšetřování údajných porušení hmotné části práva na život.

Z hlediska hmotněprávního aspektu práva na život lze shrnout, že jakékoli jednání vedoucí k použití potenciálně smrtící síly, která není namířená proti vojenským cílům v rámci ozbrojeného konfliktu, je regulováno lidskoprávní úpravou. Aby použití potenciálně smrtící síly bylo z hlediska materiální stránky práva na život v souladu s nároky kladenými Paktem a Úmluvou, musí být kumulativně splněny požadavky dostatečného právního základu ve vnitrostátním právu, absolutní nezbytnosti, proporcionality a prevence.

Realizace práva na život je úzce spjata s aplikací práva na spravedlivý proces a odráží se v široce pojaté povinnosti států zajistit ochranu práva na život všech osob nacházejících se na území státu či pod jeho jurisdikcí.

V preventivní rovině jsou státy povinny zajistit existenci vnitrostátní právní úpravy, která bude chránit právo na život proti zbavení života způsobenému jak ze strany státních orgánů a orgánů jim asimilovaných, tak subjekty, jejichž chování není státu přiřitatelné, včetně jednání jiných států či mezinárodních organizací, pokud se jedná o hrozby, které lze rozumně předvídat.¹¹⁵ Státy jsou povinny přijmout opatření k minimalizaci ztrát na životech, včetně zajištění tréninku bezpečnostních sborů v technikách, které umožňují efektivní zákrok při minimalizaci kolaterálních škod. K povinnosti států minimalizovat újmu na životě patří i vybavení bezpečnostních sborů efektivními bojovými prostředky, které umožní minimalizovat použití smrtící síly.

Státy jsou povinny zajistit aplikaci práva na spravedlivý proces i v situaci ozbrojeného konfliktu a řádně vyšetřovat údajná porušení práva na život.¹¹⁶ V kontextu provádění operací v rámci ozbrojeného konfliktu vznikají státům specifické povinnosti plynoucí z práva na spravedlivý proces, které zahrnují stanovení a zveřejnění kritérií pro použití ozbrojené síly, zpracování a zveřejnění procesu výběru cílů a pravidel pro určení komбатantů a osob přímo se podílejících na ozbrojených útocích. Státy musí rovněž zdůvodnit použití zvolených metod útoku a konkrétních bojových prostředků použitých při operaci.

Povinnost států vést účinné vyšetřování v případech úmrtí v důsledku jednání zástupců státu je procedurálním požadavkem plynoucím z práva na život zakotveného v Paktu

¹¹⁵ UNHRC, General Comment No. 32, 2019, § 21.

¹¹⁶ Ibidem, § 64–67.

a Úmluvě. Pokud dojde ke ztrátě na životě za použití síly, automaticky se aktivuje povinnost státu provést účinné vyšetřování. Povinnost vést účinné vyšetřování se vztahuje nejen na případy úmrtí za použití (potenciálně) smrtící síly ze strany státních orgánů, ale i na případy, kdy státní činitelé mohou nést odpovědnost za ztráty na životech z důvodu jejich nedbalostního jednání. V důsledku povinnosti států chránit právo na život všech osob nacházejících se pod jejich jurisdikcí jsou státy rovněž povinny řádně vyšetřovat úmrtí, ke kterým došlo jednáním soukromých osob, a to z titulu zanedbání obecné preventivní povinnosti států.

Aby státy dostály závazkům chránit právo na život osob pod jejich jurisdikcí a realizovat právo na spravedlivý proces, jsou povinny vyšetřovat případy potenciálně svévolného či úmyslného zbavení života. Samotný způsob vyšetřování odráží prvky práva na spravedlivý proces, neboť musí být nezávislé, nestranné, promptní, důkladné, efektivní, transparentní a důvěryhodné. Závěry vyšetřování musí být založeny na důkladné, objektivní a nestranné analýze všech relevantních prvků případu. Státní orgány musí podniknout přiměřené kroky, aby zajistily důkazy týkající se incidentu, včetně svědeckých výpovědí, forenzních důkazů a objektivní analýzy klinických nálezů.

Vyšetřování musí být vedeno tak, aby směřovalo k identifikaci a případnému potrestání odpovědných osob a ke zjištění, zda použití síly bylo či nebylo za daných okolností oprávněné.¹¹⁷ Státy jsou povinny pohnat odpovědné osoby ke spravedlnosti, včetně odpovědnosti nadřízených za činy podřízených osob.¹¹⁸ Povinnost státu vést účinné vyšetřování není časově omezena. Stát je touto povinností vázán i do budoucna, a budou-li nalezeny nové důkazy, nese stát odpovědnost za promptní obnovení vyšetřování. Státy jsou rovněž povinny učinit potřebná opatření, aby se podobné ztráty na životě neopakovaly v budoucnosti.¹¹⁹

Nedostatečné vyšetřování úmrtí způsobeného jednáním či opomenutím státních orgánů či jednáním nestátních aktérů, byla-li ze strany státu zanedbána obecná preventivní povinnost, má za následek zásah do práva na život zakotveného v Paktu a Úmluvě.

¹¹⁷ ECtHR, *Jaloud v. The Netherlands*, 2014, § 186.

¹¹⁸ UNHRC, General Comment No. 32, 2019, § 29; ECtHR, *Al-Skeini and Others v. The United Kingdom*, 2011, § 166.

¹¹⁹ UNHRC, *Suarez de Guerrero v. Columbia*, 1982, § 15.

The Obligation of States to Investigate Violations of the Right to Life

Jana Peterová

Abstract: The article deals with the obligation of states to investigate violations of the right to life enshrined in Article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights (hereinafter also the “Covenant”) and Article 2 of the European Convention on Human Rights (hereinafter also the “Convention”). The regulation of the right to life enshrined in Article 6 of the Covenant and in Article 2 of the Convention contains two elements, substantive and procedural. The substantive element includes the general obligation of states to protect the right to life by law and states the prohibition of intentional deprivation of life. The procedural aspect of the right to life is reflected in the broadly understood obligations of states to ensure the protection of the right to life of all persons within the territory of the state or under its jurisdiction. On the preventive level, states are obliged to ensure the existence of national legislation that will protect the right to life. States are obliged to take measures to prevent arbitrary deprivation of life by all its security forces. In order to fulfil their obligations to protect the right to life of persons under their jurisdiction and to realize the right to a fair trial, states are obliged to investigate potential cases of arbitrary or intentional deprivation of life, prosecute perpetrators and provide redress to victims.

Keywords: international law, human rights law, right to life, right to a fair trial, effective investigation